

УДК 336.221

ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛЕЙ ПОДАТКОВОЇ КОНКУРЕНЦІЇ У КОНТЕКСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ОПОДАТКУВАННЯ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇН

Ярина Валентинівна САМУСЕВИЧ

аспірант кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України»

E-mail: yarina.samusevych@yandex.ru

Анотація. Проаналізовано розвиток моделей податкової конкуренції, визначено основні фактори, що використовують при побудові моделей. Систематизовано наслідки впливу податкової конкуренції на економіку країн.

Аннотация. Проанализировано развитие моделей налоговой конкуренции, определено основные факторы, которые рассматриваются при построении моделей. Систематизировано последствия влияния налоговой конкуренции на экономику стран.

Ключові слова: податкова конкуренція, базова модель, модифіковані моделі податкової конкуренції.

Ключевые слова: налоговая конкуренция, базовая модель, модифицированные модели налоговой конкуренции.

Постановка проблеми. Активізація інтеграційних процесів та розвиток інноваційних технологій у світовій економіці на сучасному етапі призводить до стирання кордонів та зростання мобільності факторів виробництва, що провокує міждержавне суперництво за розширення власних джерел доходу, результатом чого є зміни в національних законодавствах країн у напрямку спрощення умов ведення бізнесу. Останнім часом серед економічних методів приваблення іноземних джерел доходу значного поширення набуває явище податкової конкуренції, систематизація впливу якої на економіку країн відображається у моделях податкової конкуренції. Аналіз цих моделей дозволяє зробити висновки про наслідки впливу участі країн у міжнародній податковій конкуренції на різні аспекти розвитку національних економік.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Передумови концепції податкової конкуренції було розроблено Ч. Тібу, розвиток положень якої, здійснений Дж. Зодровим та П. Мієцковскі, отримав назву базової неокласичної моделі податкової конкуренції, на основі якої проводяться подальші дослідження у цьому напрямку. Різним аспектам впливу податкової конкуренції на економіку юрисдикцій присвячено роботи Д. Вілдасіна, Дж. Вілсона, Е. Джанеби, П. Енсс, Г. Кінда, К. Міделфарта-Кнарвіка, Р. Гордона, В. Хойта, Г. Фернандеза та інших зарубіжних науковців.

На сьогодні науковцями проведено значну кількість досліджень стосовно феномену податкової конкуренції, однак, потребують систематизації прояви впливу цього явища на функціонування територій-податкових конкурентів.

Мета статті полягає в узагальненні положень існуючих у науковій літературі моделей податкової конкуренції та дослідженні наслідків її впливу на різні аспекти національних економік країн-учасниць.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Передумови моделювання явища податкової конкуренції покладено дослідженням Ч. Тібу, гіпотеза якого базується на таких припущеннях [1, с. 419]:

- споживачі (виборці) є повністю мобільними і будуть рухатися до тієї спільноти, умови якої найкращим чином задовольняють їх уподобання;
- споживачі (виборці) мають повні знання щодо відмінностей між доходами та витратами у різних моделях та реагують на ці відмінності;
- існує значна кількість спільнот, які споживачі (виборці) можуть обрати для проживання;
- спільноти з населенням нижче (вище) оптимальної кількості прагнуть залучити нових жителів (витіснити надлишок мешканців), щоб знизити середню вартість виробництва послуг;
- не беруть до уваги обмеження щодо можливості та умов працевлаштування (всі мешканці живуть на доходи у вигляді дивідендів);

- суспільні послуги, що поставляються, не виявляють зовнішнього позитивного або негативного ефекту між громадами;

- існує оптимальний розмір юрисдикції, при якому виробництво суспільних послуг здійснюється за найнижчою середньою вартістю.

На основі наведених припущень Ч. Тібу пропонує математичну модель, відповідно до якої корпорації та домогосподарства обирають між моделями, що включають певний рівень податків («ціна») та суспільних благ («якість»). Держава залучає мобільні фактори виробництва шляхом виробництва кращих благ при більш низьких податках або зниження податкового навантаження при збереженні попереднього рівня якості суспільних благ. Аспекти впливу податкової конкуренції на функціонування юрисдикцій відображено на рис. 1.

Позитивний вплив податкової конкуренції проявляється як у економічному аспекті – зниження податкового навантаження у результаті конкурентної боротьби призводить до зростання заощаджень та стимулює інвестиційну активність населення, так і у політичному – податкова конкуренція відіграє роль засобу інформування урядів стосовно потреб суб'єктів економіки, відтік яких за межі юрисдикції свідчить про неоптимальне співвідношення податків та якості суспільних благ всередині неї; окрім того, внаслідок мобільності факторів виробництва усувається монополістичність влади окремої території, що стримує зловживання владою та призводить до оптимізації рівня оподаткування та якості суспільних благ.

Рис. 1. Наслідки податкової конкуренції для економіки юрисдикцій відповідно до базової моделі Ч. Тібу

Відповідно до положень даної моделі існує ймовірність виникнення «гонки до дна» («race to the bottom»), тобто зниження урядами різних юрисдикцій податкових ставок до рівня, при якому виробництво суспільних благ стає економічно неефективним. Припущення вибору між «пакетами» благ та податків не усуває можливості «соціального демпінгу» – залучення інвестицій за рахунок зниження якості соціальних систем чи недостатнього захисту працівників або «екологічного демпінгу» – відсутності охорони навколишнього середовища, що загрожує загальному благоустрою держави.

Положення моделі Ч. Тібу було розвинуто Дж. Зодровим та П. Мієцьковскі [2], які визначили два різновиди базової моделі: «частковий аналіз» – наслідки конкуренції юрисдикцій для однієї

країни у випадку міждержавної міграції приватних структур та «повний аналіз» – дослідження одночасної взаємодії кількох юрисдикцій. Автори з'ясували необхідність доповнення негативної інтеграції позитивною (гармонізацією).

Неокласична модель та гіпотеза Ч. Тібу базуються на припущеннях жорсткого обмеження, тому теорія конкуренції юрисдикцій розвивається у напрямку пом'якшення обмежень та створення модифікованих моделей, результати дослідження сутності яких узагальнено у табл. 1.

При побудові моделей податкової конкуренції більшість авторів визначають два фактори виробництва – працю та капітал, рівень мобільності яких враховується урядами юрисдикцій в умовах податкової конкуренції. Так, припущеннями моделі В. Хойта [3] передбачено функціо-

нування обмеженого числа країн у глобальній економіці, які впливають на рівень міжнародної норми чистого доходу за капіталом. Умови оподаткування в одній країні корелюють з податковими ставками в інших, що призводить до зниження ставок оподаткування у всіх держа-

вах-учасниках, рівноважний рівень яких прямо пропорційний розмірам країн-конкурентів. Позитивний вплив податкової конкуренції виражається у зменшенні рівня граничних затрат на виробництво суспільних благ, що впливає на зростання добробуту населення.

Таблиця 1

Систематизація основних рис моделей податкової конкуренції

Автори моделі	Фактори виробництва, що розглядаються		Ключовий висновок з моделі
	Робоча сила	Капітал	
В.Хойт [3, с. 125, 129]	-	М*	При зменшенні кількості країн-конкурентів зростають податкові ставки та рівень пропозиції суспільних благ
Дж. Вілсон, Р. Гордон [4, с. 5, 14]	М	М	Зростання мобільності факторів виробництва впливає на підвищення якості суспільних послуг та зниження марнотратства уряду
Дж. Вілсон [5, с. 272, 298]	Н	М	Зниження податкових ставок викликає недопостачання суспільних благ
Д. Відасін [6, с. 231, 238]	М ¹	-	Перерозподіл прибутку між громадянами забезпечує зростання ефективності фіскальної політики та добробуту населення
П. Енсс [7]	Н	М	Необхідність державних стимулів підвищення податкових ставок у регіонах для збалансування приватного і суспільного споживання
Г. Кінд, К. Міделфарт-Кнарвік Г. Шелдерап [8, с. 256, 267]	Н	М	Концентрація виробництва в одній країні дозволяє її уряду підвищувати податкові ставки, тоді як його диверсифікація призводить до зростання субсидій, що надаються підприємствам державою
А. Хауфлер, Й. Вутон [9, с. 6, 27]	Н	М	Поступове пом'якшення умов оподаткування та зростання обсягу інвестиційних субсидій може спричинити зміну позитивного податкового ефекту на негативний
А. Разін, Е. Садка [10, с. 7, 18]	Н	М	Встановлення симетричної рівноваги з нульовою ставкою податку на репатріацію та оподаткування капіталу за резидентським принципом
Е. Джанеба [11, с. 5, 26]	-	М	Перерозподіл іноземних інвестицій здійснюється з урахуванням вартості виробництва та рівня політичної стабільності у країні
Г. Фернандез [12].	М/Н	-	Порушення оптимального обсягу постачання суспільних благ
Л. Беттендорф, Г. Вріджбург [13]	Н	М	Країни-конкуренти маніпулюють рівнем законодавчих та граничних ставок корпоративного податку з метою максимізації добробуту населення
С. Буковецький [14, с. 169, 177]	-	М/Н	В умовах мобільності капіталу ставки податку на капітал пропорційні розмірам країни, при немобільному капіталі усі держави встановлюють рівні податкові ставки
Г. Хвізінда, С. Ніельсен [15, с. 151, 163]	Н	М	Перекладання податкового навантаження з мобільних факторів виробництва на немобільні

Примітка: М – М – фактор розглядається як мобільний, Н – немобільний; М¹ – окрема частка населення є мобільною.*

Джерело: складено автором на основі [2-15].

Позитивний ефект від впливу податкової конкуренції на рівень добробуту населення підтверджено також моделлю Дж. Вілсона та Р. Гордона [4], у якій зосереджено увагу на марнотратстві уряду. Припускається, що урядовці прагнуть використовувати частку податкових надходжень для задоволення особистих потреб, що впливає на погіршення якості державних послуг, тоді як підвищення якості суспільних послуг забезпечує зростання податкової бази, тобто додаткових податків, що надходять у розпорядження уряду, і навпаки. В умовах мобільності факторів виробництва зростає чутливість податкових баз до якості суспільних послуг, що стимулює уряд до зниження марнотратства, тобто є доцільною передача влади від центрального уряду до місцевих.

Однак, відповідно до іншої моделі Дж. Вілсона [5] податкову конкуренцію визначено переважно як негативний чинник впливу на розвиток економіки регіонів, оскільки у її результаті відбувається зниження податкових ставок у регіонах, що призводить до недопоставки суспільних благ.

Зниження постачання суспільних благ нижче оптимального рівня внаслідок податкової конкуренції описано також Г. Фернандезом [12]. За умов функціонування двох юрисдикцій при зростанні ставки податку в першій з них, в іншій відбувається зміна доходів споживачів. Якщо перший регіон є нетто-експортером капіталу, то при зростанні в ньому податкової ставки загальний дохід в іншому регіоні зростає, що спричиняє необхідність збільшення рівня суспільного блага в першому регіоні до рівня регіону-конкурента, що становить собою додаткові витрати на підвищення ставки податку. Відповідно, підвищення податкової ставки урядом регіону, який є нетто-імпортером капіталу, викликає зворотній ефект, що призводить до отримання додаткових переваг від зростання податків за рахунок зменшення рівня суспільних благ.

У більшості наведених моделей досліджується горизонтальна податкова конкуренція, однак Д. Віддасін [6] розглядає вертикальну податкову конкуренцію у рамках регіонального об'єднання, учасниками якої є центральний уряд та система урядів нижчого рівня. У кожній юрисдикції функціонують немобільні домогосподарства з високим рівнем доходу та незаможні, частина з яких є мобільними. Незаможне домогосподарство є власником однієї одиниці робочої сили, тоді як заможне розпоряджається також іншими факторами виробництва. Припускається, що інтереси кожного регіону (країни) співпадають з інтереса-

ми заможної групи домогосподарств, однак урядом через встановлення податків здійснюється перерозподіл частини прибутку багатих домогосподарств на користь групи мобільних незаможних домогосподарств, що забезпечує зростання ефективності фіскальної політики і підвищення добробуту населення юрисдикції в цілому.

Певним чином вертикальну податкову конкуренцію висвітлює також П. Енсс, аналізуючи суперництво між регіонами у контексті бюджетного федералізму [7]. Припущення моделі передбачають, що федеральна економіка складається з двох регіонів, зниження податкових ставок у яких провокує недостатнє забезпечення населення суспільними благами. Однак, оскільки підвищення податкових ставок викликає відтік капіталу з регіону, місцеві уряди обирають неефективні низькі податкові ставки, тому виникає необхідність встановлення центральним урядом стимулів для підвищення податкових ставок у регіонах з метою збалансування приватного і суспільного споживання.

Група науковців зосереджує увагу також на впливі безпосереднього розміщення виробництва на наслідки податкової конкуренції. Так, Х. Кінд, К. Міделфарт-Кнарвік та Г. Шелдерап [8] визначають розміщення виробництва як вхідний фактор існування податкової конкуренції. Автори аналізують два випадки – розміщення виробництва у межах однієї країни (концентрація), або його рівномірний розподіл між ними (диверсифікація). У випадку концентрації валова дохідність капіталу у країні зосередження виробництва перевищує його потенційну дохідність у іншій країні-учасниці, що забезпечує можливість уряду країни, на території якої знаходиться виробничий кластер, підвищувати податкові ставки на капітал без загрози його відтоку за кордон, тобто мобільність капіталу знижується. У ситуації диверсифікованого розміщення виробництва уряди обох країн у процесі конкуренції за капітал надають субсидії фірмам, розмір яких при досягненні рівноважного стану дорівнює розміру капіталу. Ця модель передбачає подальші розширення, які стосуються різних галузей, а також врахування часового фактору.

У моделі А. Хауфлера та Й. Вутона [9] розміщення виробництва, навпаки, є кінцевим результатом податкової конкуренції. Науковці досліджують суперництво двох країн різного розміру за розміщення на їх території комерційних фірм в умовах олігополії. Витрати на початок діяльності у кожній з двох країн є рівними та фіксованими, розміщення фірми здійснюється лише в одній країні. Вільний міжнародний ринок товарів та

послуг визначає, що фактором впливу на вибір країни розміщення виступають торгові витрати, пов'язані з експортом продукції на зовнішній ринок. У якості інструменту конкуренції національні уряди використовують субсидії. Вплив економічної інтеграції на розмір податків передбачає існування критичного рівня торгових витрат, який змінює позитивний чистий ефект від пом'якшення умов оподаткування та зростання обсягу інвестиційних субсидій на негативний.

У моделі Л. Беттендорфа та Г. Вріджбурга [13] досліджуються дві країни з різним обсягом популяції, у кожній з яких функціонують мультинаціональні підприємства, які мають дочірні компанії в іншій країні, що стимулює компанії здійснювати перелив прибутку до структурних одиниць, розміщених у країнах з нижчими податковими ставками. Уряд країни обирає змішану податкову політику з використанням законодавчо встановленої та граничної ставок корпоративного податку, яка здатна максимізувати добробут економічних агентів, що включає приватне та суспільне споживання. При цьому найменша за розміром країна обирає найнижчий рівень корпоративного податкового навантаження (включаючи нормативну та граничну податкові ставки) і характеризується високим добробутом населення. Присутній також ефект кореляції рівня податкових ставок між країнами, особливістю якого є те, що малі країни більш чутливо реагують на зміни в податковій політиці великих країн, ніж навпаки.

Залежність наслідків податкової конкуренції від розміру країни розглянуто у моделі С. Буковецького [14], яка передбачає, що відтік капіталу з внутрішнього ринку на міжнародний у великих країнах характеризується вищим рівнем еластичності відносно підвищення податкового навантаження, ніж у малих країнах, при цьому економіка великої країни характеризується менш відчутним впливом на податкові бази змін у ставках оподаткування, ніж мала країна. У рівноважних умовах податкові ставки, встановлені великою країною, є вищими у порівнянні з малою юрисдикцією, причому зростання мобільності капіталу прямо впливає на різницю між податковими ставками.

Дослідження іншої групи науковців доводять, що наслідком податкової конкуренції є не зміна рівня податкового навантаження, а його перекладання з мобільних факторів виробництва на немобільні. У моделі податкової конкуренції А. Разіна та Е. Садки [10] передбачено функціонування двох незначних за розмірами країн, які не чинять впливу на міжнародну дохідність капіталу. При цьому по-

датки встановлюються як на мобільний капітал (за принципом резидентності та джерела походження), так і на немобільну робочу силу. У результаті податкової конкуренції встановлюється симетрична рівновага, при якій діє нульова ставка податку на репатріацію, а оподаткування капіталу здійснюється за резидентським принципом.

У моделі Г. Хвізінди і С. Ніельсена [15] визначено два фактори виробництва – праця та капітал, дохідність яких є сталою. Ставка податку з робочої сили знаходиться на фіксованому рівні. Податок на доходи з капіталу стягується лише у разі недостатності надходжень від податку з робочої сили; при досягненні рівноважного стану капітал не оподатковується взагалі.

При аналізі податкової конкуренції варто звернути увагу також на модель Е. Джанеби [11], у якій висвітлено суперництво держав за розміщення прямих іноземних інвестицій під впливом ступеня політичного ризику. Світова економіка розглядається як сукупність двох країн – політично стабільної промислово розвиненої країни, великої за розміром, та незначної за розмірами держави з перехідною економікою, з нестабільним політичним режимом. Уряд першої країни використовує єдиний режим оподаткування підприємств, не встановлюючи спеціальних умов для мобільних фірм, у той час як уряд держави-конкурента пропонує мобільним фірмам спеціальну податкову ставку, а також може застосовувати авансові субсидії. У результаті податкової конкуренції з врахуванням двох факторів можливими є наступні варіанти: мобільна міжнародна компанія інвестує тільки у політично стабільну країну з високою вартістю виробництва; частка іноземних інвестицій (ефективна кількість) надходить до нестабільної території з пільговим режимом оподаткування, однак, надлишкові потужності реалізуються в інших регіонах; за умови надання урядом авансових субсидій компанія інвестує незначний обсяг коштів виключно в країну з нестійким політичним режимом та нижчими витратами на ведення виробництва. Тобто, переваги від пом'якшення умов оподаткування частково або повністю нівелюються за рахунок низького рівня політичної стабільності.

Результати аналізу модифікованих моделей дозволяють зробити висновок про існування як позитивних так і негативних наслідків впливу податкової конкуренції на функціонування економік країн-учасників. Систематизацію наслідків податкової конкуренції, отриманих у результаті проведених науковцями досліджень наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Наслідки податкової конкуренції для економіки країн, виявлені різними науковцями

Наслідок існування податкової конкуренції для економіки країн-учасниць	Напрямок впливу	Автори, дослідження яких підтверджують існування наслідку
Зниження податкового навантаження	Позитивний	В. Хойт [3, с. 128], А. Хауфлер, Й. Вутон [9]
Зростання добробуту населення	Позитивний	В. Хойт [3, с. 129], Дж. Вілсон, Р. Гордон [4, с. 15], Д. Віддасін [6, с. 237]
Зниження марнотратства уряду	Позитивний	Дж. Вілсон, Р. Гордон [4, с. 15]
Недопоставка суспільних благ через надмірне зниження податкових ставок	Негативний	Дж. Вілсон [5, с. 301], Г. Фернандез [12], П. Енсс [7]
Перекладання податкового тягаря з мобільних факторів виробництва (капітал) на немобільні (праця, земля)	Негативний	А. Разін, Е. Садка [10, с. 23], Г. Хвізінда, С. Ніельсен [15, с. 162], П. Енсс [7]
Зростання ефективності фіскальної політики	Позитивний	Д. Віддасін [6, с. 238], Дж. Вілсон, Р. Гордон [4, с. 16]
Надання фірмам державних субсидій, що призводить до чистого негативного ефекту	Негативний	Х. Кінд, К. Міделфарт-Кнарвік, Г. Шелдерап [8, с. 271], А. Хауфлер, Й. Вутон [9, с. 29]
Покращення добробуту невеликих країн при негативному ефекті для великих держав	Різнонаправлений	А. Хауфлер, Й. Вутон [9, с. 29], Л. Беттендорф, Г. Вріджбург [13], С.Буковецький [14, с. 180]

Джерело: складено автором на основі [2–15].

Аналізуючи наслідки податкової конкуренції, варто відзначити, що досить часто ефект від її існування має певну критичну точку, у якій відбувається зміна його напрямку впливу. Так, позитивний вплив на добробут громадян від зниження податкового навантаження має місце у тому випадку, коли податкові надходження дають змогу уряду фінансувати виробництво суспільних благ для забезпечення потреб населення, оскільки подальше зниження податкових ставок призводить до недостатності фінансових ресурсів уряду для повної реалізації його соціально-економічних функцій.

Висновки. Результати проведеного дослідження дають змогу прийти до висновку про неоднозначність впливу податкової конкуренції на економіку держав. Можна відзначити залежність результату від умов податкової конкуренції. Так, при малочисельному складі учасників та досить значних обсягах об'єкта,

за який провадиться змагання, податкова конкуренція зазвичай призводить до підвищення ефективності фіскальної політики, встановлення оптимальних податкових ставок та підвищення якості виробництва суспільних благ, що в сукупності забезпечує покращення добробуту населення. Однак, якщо зробити умови податкової конкуренції жорсткішими уряди юрисдикцій надмірно знижують податкове навантаження, що провокує недостатність фінансування діяльності держави або відбувається перекладання податкового тягаря з одних суб'єктів економіки на інших. До того ж, слід зауважити, що результат, якого прагне досягти уряд певної країни, не завжди залежить виключно від умов оподаткування, оскільки на привабливість юрисдикції для розміщення на її території бази оподаткування впливають також інші фактори (рівень розвитку економіки, політична стабільність тощо).

Список використаних джерел

1. Tiebout C. A Pure Theory of Local Expenditures [Electronic source] / C. Tiebout // Journal of Political Economy. — 1956. — № 64. — P. 416–426. — Access mode : http://www.unc.edu/~fbaum/teaching/PLSC541_Fall08/tiebout_1956.pdf.

2. Zodrow G. Pigou, Tiebout, Property Taxation, and the Underprovision of Public Goods [Electronic source] / G. Zodrow, P. Miezowski // Journal of Urban Economics. — 1986. — Vol. 19. — № 3. — P. 356–370. — Access mode : <http://www.lrz-muenchen.de/~ces/systems-ws06-07/Zodrow%20JUrbanEconomics.pdf>.

3. Hoyt W. Property Taxation, Nash Equilibrium, and Market Power / W. Hoyt // *Journal of Urban Economics*, 1991. — № 34. — P. 123–131.
4. Gordon R. Expenditure Competition [Electronic source] / R. Gordon, G. Wilson. — National Bureau of Economic Research Inc., 2002. — 17 p. (Working Paper № 8189). — Access mode : <http://www.econ.ucsd.edu/~rogordon/zoning6.pdf>.
5. Wilson J. Theories of Tax Competition / J. Wilson // *National Tax Journal*. — 1999. — № 52. — P. 269–304.
6. Wildasin D. Nash Equilibria in Models of Fiscal Competition / D. Wildasin // *Journal of Public Economics*. — 1988. — Vol. 35. — № 2. — P. 229–240.
7. Enss P. Tax Competition and Equalization with Assymmetric Regions [Electronic source] / P. Enss. — Access mode : <http://libra.msra.cn/Publication/5646995/tax-competition-and-equalization-with-asymmetric-regions>.
8. Kind H. Competing for Capital in a Lumpy World [Electronic source] / H. Kind, K. Midelfart-Knarvik, G. Schjelderup // *Journal of Public Economics*. — 2000. — № 78 (3). — P. 253–274. — Access mode : http://www.econstor.eu/bitstream/10419/75683/1/cesifo_wp252.pdf.
9. Haufler A. Competition for Firms in an Oligopolistic Industry: Do firms or Countries Have to Pay? [Electronic source] / A. Haufler, I. Wooton. — CESifo, 2007. — 31 p. (Working Paper / CESifo; No. 1976). — Access mode : <http://epub.ub.uni-muenchen.de/1399/1/munichdp-industry.pdf>.
10. Razin A. International Tax Competition and Gains from Tax Harmonization [Electronic source] / A. Razin, E. Sadka. — National Bureau of Economic Research, 1989. — 25 p. (Working Paper / NBER; 3152). — Access mode : http://www.nber.org/papers/w3152.pdf?new_window=1.
11. Janeba E. Attracting FDI in a Politically Risky World [Electronic source] / E. Janeba. — National Bureau of Economic Research Inc., 2001. — 36 p. (NBER Working Paper 8400). — Access mode : http://www.nber.org/papers/w8400.pdf?new_window=1.
12. Fernandez G. Strategic Tax Competition with a Mobile Population [Electronic source] / G. Fernandez. — Access mode : <http://www.depeco.econo.unlp.edu.ar/semi/semi050402.pdf>.
13. Bettendorf L. Asymmetric Corporate Tax Competition with Two Tax Instruments [Electronic source] / L. Bettendorf, H. Vrijburg. — Access mode : http://people.few.eur.nl/vrijburg/Papers/BV_IIPF2.pdf.
14. Bukovetsky S. Assymmetric Tax Competition / S. Bukovetsky // *Journal of Urban Economics*, 1991. — Vol. 30, № 2. — P. 167–181.
15. Huizinda H. Capital income and profit taxation with foreign ownership of firms / H. Huizinda, S. Nielsen // *Journal of International Economics*, 1997. — № 42. — P. 149–165.